

Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
NILSE WAHLA
přednesené dne 30. listopadu 2017¹

Věc C-426/16

**Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen VZW a další
proti
Vlaams Gewest**

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel
(soud prvního stupně v Bruselu, jehož jednacím jazykem je nizozemština, Belgie)]

„Řízení o předběžné otázce – Ochrana zvířat při usmrcování – Zvláštní metody porážky –
Muslimský svátek oběti – Nařízení (ES) č. 1099/2009 – Článek 4 odst. 4 – Povinnost rituální porážky
bez omráčení ve schválených jatcích – Nařízení (ES) č. 853/2004 – Podmínky pro schválení jatek –
Platnost – Článek 13 SFEU – Dodržování vnitrostátních zvyklostí v oblasti náboženských obřadů –
Článek 10 Listiny základních práv Evropské unie – Svoboda náboženského vyznání – Omezení –
Odůvodnění“

1. Rituální porážka je v evropských textech upravujících usmrcování zvířat již dlouho uznávána jako
důsledek náboženské svobody. Přání unijního normotvůrce sladit ochranu svobody náboženského
vyznání s ochranou dobrých životních podmínek zvířat se projevilo již při přijetí směrnice
74/577/EHS² a je stále uvedeno v aktuálně platném nařízení (ES) č. 1099/2009³.

2. Projednávaná žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká platnosti čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2
písm. k) nařízení č. 1099/2009. V této žádosti je Soudní dvůr vyzván, aby rozhodl o platnosti
ustanovení, které stanoví, že porážka zvířat bez omráčení, jež je vyžadována některými náboženskými
předpisy, se může provádět pouze ve schválených jatcích⁴, která splňují všechna ustanovení použitelná
v dané oblasti ve vztahu k základnímu právu svobody náboženského vyznání.

1 – Původní jazyk: francouzština.

2 – Směrnice Rady ze dne 18. listopadu 1974 o omračování zvířat před porážením (Úř. věst. 1974, L 316 s. 10). Odůvodnění této směrnice uvádělo
zejména, že „je třeba všeobecně zavést praxi omračování s pomocí vhodných uznávaných prostředků [a] že je nicméně třeba vzít v úvahu
zvláštnosti některých náboženských obřadů“.

3 – Nařízení Rady ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování (Úř. věst. 2009, L 303, s. 1). Bod 18 odůvodnění tohoto nařízení uvádí:
„Vzhledem k tomu, že právní předpisy Společenství týkající se porážky pro účely náboženských rituálů byly ve vnitrostátním právu členských
států provedeny různě v závislosti na konkrétní situaci, a vzhledem k tomu, že předpisy jednotlivých členských států zohledňují aspekty, které
přesahují účel tohoto nařízení, je důležité zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, a však ponechat určitou úroveň subsidiarity
na každém členském státě. V tomto nařízení je proto respektována svoboda náboženského vyznání a právo projevit své náboženské vyznání
nebo přesvědčení bohoslužbou, vyučováním, prováděním úkonů a zachováváním obřadů, jak stanoví článek 10 Listiny základních práv
Evropské unie.“

4 – Lze konstatovat, že dříve platná právní úprava nestanovovala podrobná pravidla pro schvalování jatek, takže členské státy měly prostor pro
uvážení, zda zařízení, případně i dočasná, mohou být schválena jako zařízení srovnatelná s jatkami [viz zejména čl. 5 odst. 2 směrnice Rady
93/119/ES ze dne 22. prosince 1993 o ochraně zvířat při porážení nebo usmrcování (Úř. věst. 1993, L 340, s. 21; Zvl. vyd. 03/15 s. 421),
v posledním platném znění].

3. Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi různými muslimskými asociacemi a zastřešujícími organizacemi při mešitách, jakož i určitými jednotlivými osobami, (dále jen „žalobkyně v původním řízení“) ve Vlámském regionu Vlaams Gewest (Vlámský region, Belgie) ve věci rozhodnutí vlámského ministra odpovědného za dobré životní podmínky zvířat od roku 2015 již nepovolovat rituální porážky zvířat bez omráčení během muslimského svátku oběti (Aïd-el-Adha)⁵ v dočasných zařízeních pro porážku zřízených v obcích tohoto regionu.

4. Hned na začátku vyvstává potřeba upřesnění toho, jaká otázka je v projednávané věci přesně vznášena. V projednávané věci vůbec nejde o úplný zákaz porážek zvířat bez omráčení, o kterém se v současnosti diskutuje v mnoha členských státech⁶, ale o hmotné podmínky vybavení a provozní podmínky, za nichž musí být taková porážka prováděna podle relevantní unijní právní úpravy. Vyvstává tak otázka, zda požadavek, aby byla porážka provedena v jatkách ve smyslu článku 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, tj. pravidlo, které je použitelné všeobecně bez ohledu na použitý druh porážky, je takové povahy, že omezuje náboženskou svobodu.

5. V tomto případě se domnívám, že žádný z údajů předložených v rámci projednávané věci není takové povahy, aby měl vliv na platnost nařízení č. 1099/2009. Pravidlo, podle kterého může být porážení v zásadě prováděno pouze ve schválených jatkách, je naprosto neutrální pravidlo, které se použije nezávisle na okolnostech a zvoleném druhu porážky. Podle mého názoru souvisí problematika, která je nám předložena, spíše s nárazovým nedostatkem kapacity jatek v některých zeměpisných oblastech při příležitosti muslimského svátku oběti – a ve skutečnosti nákladů, které by musely být vynaloženy pro splnění náboženského předpisu – než s požadavky vyplývajícími z unijní právní úpravy, která zajišťuje rovnováhu mezi svobodou náboženského vyznání a požadavky vyplývajícími zejména z ochrany lidského zdraví, dobrých životních podmínek zvířat a bezpečnosti potravin.

I. Právní rámec

A. Nařízení č. 1099/2009

6. Nařízení č. 1099/2009 stanoví společná pravidla pro ochranu dobrých životních podmínek zvířat při jejich porážce nebo usmrcování v Unii.

7. Z článku 2 písm. k) tohoto nařízení vyplývá, že pro účely uvedeného nařízení se „jatkami“ rozumí „zařízení určené k porážení suchozemských zvířat, které spadá do oblasti působnosti nařízení (ES) č. 853/2004“.

8. Článek 4 nařízení č. 1099/2009 stanoví:

„1. Zvířata se usmrcují pouze po omráčení metodami uvedenými v příloze I a v souladu se zvláštními požadavky spojenými s použitím těchto metod. Zvířata jsou až do smrti udržována v bezvědomí a ve stavu znecitlivění.

[...]

5 – Označovaný také jako Velký svátek (Aïd-el-Kebir), tento svátek oslavuje sílu Ibrahímovy víry (Abraháma v biblické tradici), která je symbolizována událostí, kdy souhlasí, že na Boží příkaz obětuje svého jediného syna Ismaela (Izáka). Po přijetí Božího příkazu sešle Bůh archanděla Džibríla (Gabriela), který na poslední chvíli dítě vymění za berana, který poslouží jako obětina. Právě na památku této oddanosti Ibrahíma Bohu obětuje každá muslimská rodina zvíře podle určitých pravidel.

6 – Podle ustanovení článku 26 odst. 2 písm. c) nařízení č. 1099/2009 některé členské státy rituální porážky bez omráčení nepovolují. Podle mých informací tak umožňují porážení zvířat pouze s předchozím omráčením Dánské království, Republika Slovinsko a dále Švédské království. Zdá se, že nedávno vznikla ve vlámském a valonském regionu politická dohoda o zákazu porážení zvířat bez omráčení od roku 2019.

4. V případě, že jsou k porážce zvířat použity zvláštní metody porážky stanovené náboženskými obřady, se požadavky odstavce 1 neuplatňují, pokud k této porážce dochází na jatkách.“

B. Nařízení č. 853/2004

9. Článek 4 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 853/2004 ze dne 29. dubna 2004, kterým se stanoví zvláštní hygienická pravidla pro potraviny živočišného původu⁷, stanoví:

„1. Provozovatelé potravinářských podniků uvedou produkty živočišného původu na trh Společenství pouze tehdy, pokud byly připraveny a bylo s nimi manipulováno výhradně v zařízeních, která:

a) splňují příslušné požadavky nařízení (ES) č. 852/2004, požadavky příloh II a III tohoto nařízení a jiné příslušné požadavky potravinového práva,

a

b) která byla příslušným orgánem zaregistrována nebo, pokud je to požadováno podle odstavce 2, schválena.

[...]“

10. Článek 10 nařízení č. 853/2004, nadepsaný „Změny a přizpůsobení příloh II a III“, v odstavcích 4 až 8 stanoví, že členské státy mohou za určitých podmínek a v určitých případech přijmout vnitrostátní opatření, která přizpůsobí ustanovení obsažená v příloze III, mezi které patří v kapitole II „POŽADAVKY NA JATKA“.

II. Spor v původním řízení, předběžná otázka a řízení před Soudním dvorem

11. Muslimský svátek oběti se slaví každý rok po dobu tří dnů⁸. Praktikující muslimové považují za svou náboženskou povinnost nejlépe první den tohoto svátku porazit nebo nechat porazit zvíře⁹, jehož maso následně sní zčásti rodina a zčásti je rozdáno potřebným, sousedům a členům širší rodiny.

12. Jak vyplývá ze spisu předloženého Soudnímu dvoru, mezi většinou muslimů v Belgii, vyjádřenou Conseil des théologiens au sein de l'Exécutif des musulmans (Teologickou radou Výkonného orgánu muslimských sdružení) tohoto státu, existuje shoda, že rituální porážka musí být provedena bez omračení a s přihlédnutím k ostatním předpisům obřadu.

13. Na základě čl. 16 odst. 2 loi du 14 août 1986 relative à la protection et au bien-être des animaux (zákon ze dne 14. srpna 1986 o ochraně a o dobrých životních podmínkách zvířat) stanoví arrêté royal du 11 février 1988 (královské nařízení ze dne 11. února 1988), ve znění arrêté royal du 25 mars 1998 (královské nařízení ze dne 25. března 1998), že v Belgii lze porážky předepsané náboženskými obřady provádět pouze v řádných jatkách (dále jen „schválená jatka“) nebo „v zařízeních schválených ministrem, v jehož kompetenci je zemědělství, po dohodě s ministrem, do jehož pravomoci spadá veřejné zdraví“¹⁰.

7 – Úř. věst. 2004, L 139, s. 55; Zvl. vyd. 03/45, s. 14, a oprava, Úř. věst. 2004, L 226, s. 22.

8 – S pohyblivým datem začátku sedmdesát dní po skončení muslimského měsíce ramadánu.

9 – V muslimské tradici je možná široká volba zvířat, která mohou být obětována během svátku oběti: muslimové se mohou rozhodnout obětovat ovci (ovci nebo berana), krávu (krávu, býka nebo tele) nebo kozu (kozu nebo kozla).

10 – Podle přípravných prací zákona o změně z roku 1995 byla tato poslední možnost odůvodněna nedostatečnou kapacitou mnohých jatek v určitých obdobích.

14. Podle tohoto nařízení belgický federální ministr od roku 1998 každý rok schvaloval dočasná zařízení pro porážku, která spolu se schválenými jatkami měla povolení zajišťovat náboženské porážky během muslimských svátků oběti, čímž doplňovala nedostatek kapacity v uvedených jatkách z důvodu vysoké poptávky během tohoto období¹¹. Po dohodě s muslimskou komunitou federální úřad veřejného zdraví, bezpečnosti potravinového řetězce a životního prostředí do roku 2013 několikrát zveřejnil „manuál“ o organizaci muslimského svátku oběti („Handleiding voor de organisatie van het islamitisch Offerfeest“), který přesně stanovil doporučení pro zřízení a provozování dočasných zařízení pro porážku mimo schválená jatka.

15. Po šesté reformě státu, od 1. července 2014, byla pravomoc týkající se dobrých životních podmínek zvířat převedena na regiony. Za účelem řízení organizace muslimského svátku oběti v tomto roce tedy Vlaams Gewest na svém území přijal příručku podobnou federální příručce z roku 2013, která uváděla, že dočasná zařízení pro porážku mohou být schválena individuálním rozhodnutím odpovědného ministra na dobu určitou za podmínky, že je zjištěna nedostatečná kapacita pro porážení ve schválených jatkách v rozumné vzdálenosti a za podmínky, že splňují řadu požadavků na vybavení a povinnosti týkající se provozu.

16. Dne 12. září 2014 oznámil vlámský ministr odpovědný za dobré životní podmínky zvířat, že od roku 2015 již nebude schvalovat dočasná zařízení pro porážku, kde by bylo možné provádět rituální porážku během muslimského svátku oběti z důvodu, že takové schválení by bylo v rozporu s unijními právními předpisy, zejména s ustanoveními nařízení č. 1099/2009¹².

17. Dne 4. června 2015 tento ministr rozeslal vlámským starostům oběžník (dále jen „napadené rozhodnutí“), ve kterém je informoval, že od roku 2015 musí být všechny porážky zvířat bez omráčení, a to i ty prováděné v rámci muslimského svátku oběti, prováděny výhradně ve schválených jatkách.

18. V této souvislosti žalobci v původním podaly různé žaloby a zejména podaly dne 5. února 2016 žalobu proti Vlaams Gewest k Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (soud prvního stupně v Bruselu, jehož jednacím jazykem je nizozemština, Belgie).

19. Žalobci v původním řízení tvrdily, že i pokud by nařízení č. 1099/2009 bylo použitelné na rituální porážku zvířat provedenou během muslimského svátku oběti – což popírají¹³ –, bylo by potřeba se zabývat platností pravidla stanoveného v čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, protože jednak by porušovalo právo na svobodu náboženského vyznání chráněnou článkem 10 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina“) a článkem 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod podepsané v Římě dne 4. listopadu 1950, (dále jen „EÚLP“) a jednak by nerespektovalo belgické zvyklosti týkající se náboženských obřadů muslimského svátku oběti zaručených článkem 13 SFEU.

11 – V této souvislosti přísluší zástupcům muslimské komunity posoudit kapacity jatek v určité geografické oblasti a informovat o nich dotčenou obecní samosprávu.

12 – V tomto rámci dotyčný ministr odkázal zejména na konečnou zprávu zveřejněnou dne 30. července 2015 o auditu provedeném útvary Evropské komise v Belgii v době od 24. listopadu do 3. prosince 2014 s cílem zhodnotit kontroly týkající se dobrých životních podmínek zvířat během porážky a souvisejících činností [DG(SANTE) 2014-7059– RM] (dále jen „zpráva o auditu ze dne 30. července 2015“). Tato zpráva konkrétně uváděla, že „usmrcování zvířat bez omráčení pro náboženské obřady mimo jatka není v souladu s nařízením“.

13 – Navrhovatelé v původním řízení se opírají o článek 1 odst. 3 písm. a) bod iii) nařízení č. 1099/2009, který vylučuje použitelnost tohoto nařízení, pokud jsou zvířata porážena při „kulturních nebo sportovních událostech“. Podle čl. 2 písm. h) tohoto nařízení se jedná o událost, která hlavně a převážně souvisí s dlouhodobě zavedenými kulturními tradicemi nebo sportovními činnostmi, v jejichž případě nedochází k produkci masa ani jiných živočišných produktů nebo je taková produkce v porovnání s událostí jako takovou okrajová a je z ekonomického hlediska nevýznamná.

20. Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (soud prvního stupně v Bruselu, jehož jednacím jazykem je nizozemština) má za to, že provedením pravidla stanoveného v čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009 omezuje napadené rozhodnutí výkon svobody náboženského vyznání a porušuje belgické zvyklosti v oblasti náboženských obřadů, protože muslimům ukládá povinnost provést rituální porážku během muslimského svátku oběti ve schválených jatkách podle nařízení č. 853/2004. Podle názoru tohoto soudu není toto omezení ani relevantní ani přiměřené dosažení legitimních cílů ochrany dobrých životních podmínek zvířat a veřejného zdraví.

21. Za těchto okolností se Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg te Brussel (soud prvního stupně v Bruselu, jehož jednacím jazykem je nizozemština) rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Je článek 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení [č. 1099/2009] neplatný z důvodu rozporu s článkem 9 [EÚLP], článkem 10 [Listiny] nebo s článkem 13 [SFEU], pakliže se v nich stanoví, že zvířata mohou být porážena zvláštním způsobem vyžadovaným náboženskými obřady bez omráčení pouze tehdy, probíhá-li tato porážka na jatkách, na které se vztahuje oblast působnosti nařízení [č. 853/2004], byť ve Vlámském regionu není dostatečná kapacita, která by uspokojila každoroční poptávku po rituální porážce neomračovaných zvířat v souvislosti s muslimským svátkem oběti, a náklady spojené s úpravou dočasných zařízení pro porážku [na jatka], která jsou schválena a kontrolována příslušnými orgány, pro účely muslimského svátku oběti na jatka, na která se vztahuje oblast působnosti nařízení [č. 853/2004], se nezdá vhodná a přiměřená pro dosažení cílů sledovaných v oblasti dobrých životních podmínek zvířat a veřejného zdraví?“

22. Písemná vyjádření předložily asociace Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen, VZW, a další a Global Action in the Interest of Animals (dále jen „GAIA“), Vlámský region, estonská, nizozemská vláda a vláda Spojeného království, jakož i Rada a Evropská komise.

23. Jednání, kterého se účastnili navrhovatelé v původním řízení, GAIA, Vlaams Gewest, vláda Spojeného království, jakož i Rada a Komise, se konalo dne 18. září 2017.

III. Analýza

24. Předkládající soud se nás táže na platnost čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009 z důvodu údajného porušení článku 10 Listiny a článku 9 EÚLP, jakož i článku 13 SFEU. Omezení výkonu svobody náboženského vyznání a vnitrostátních zvyklostí v oblasti náboženských obřadů má vyplývat z toho, že tato ustanovení ukládají, aby zvířata porážena rituálně při příležitosti muslimského svátku oběti byla porážena pouze ve *schválených jatkách*. Těmi se rozumí zařízení, která jsou schválena příslušnými vnitrostátními orgány a která musí za tímto účelem dodržovat soubor „zvláštních požadavků“ týkajících se stavby, uspořádání a vybavení požadovaných zejména přílohou III nařízení č. 853/2004.

25. Pochybnosti předkládajícího soudu vyplývají ze skutečnosti, že při nedostatečné kapacitě již existujících schválených jatek ve Vlámském regionu, která by reagovala na zvýšenou poptávku po rituálních porážkách zvířat při příležitosti muslimského svátku oběti, by bylo nutné zřídit nová schválená zařízení. Avšak přeměna dřívějších dočasných zařízení pro porážku, používaných v období 1998–2014¹⁴, na schválená jatka ve smyslu nařízení č. 853/2004 by vyžadovala významné finanční investice, které jsou kromě toho, že nemohou být amortizovány v průběhu celého roku, pro zajištění dodržování dobrých životních podmínek zvířat a veřejného zdraví zbytečné.

14 – Ze spisu vyplývá, že těchto dočasných zařízení pro porážku bylo 59. Z nich jen dvě byla přeměněna na jatka v roce 2015a tři z nich v roce 2016.

26. Podle názoru předkládajícího soudu by povinnost provést rituální porážku bez omráčení výhradně ve schválených jatkách bránila významnému množství praktikujících muslimů dodržet jejich náboženskou povinnost porazit nebo (nechat) porazit první den muslimského svátku oběti obětní zvíře podle pravidel obřadu a tím by nedůvodně omezila výkon jejich svobody náboženského vyznání a představovala by nedodržení ustanovení právních a správních předpisů, jakož i vnitrostátních zvyklostí v oblasti náboženských obřadů.

27. V tomto případě se zdá vhodné rozhodnout před meritorním zkoumáním předběžné otázky o její přípustnosti, když tato byla víceméně přímo zpochybněna Vlámským regionem, nizozemskou vládou a vládou Spojeného království, jakož i Radou a Komisí.

A. K přípustnosti předběžné otázky

1. Vyjádření předložená Soudnímu dvoru

28. V podstatě se námitky a výhrady, které byly vyjádřeny, týkají jednak *formulace* položené otázky, kterou lze bohužel chápat tak, že původ problému spočívá v nařízení č. 1099/2009, a jednak, a to je podstatnější, *relevantnosti* položené otázky, protože problematika nedostatečné kapacity jatek na území Vlámského regionu v každém případě nesouvisí s použitím ustanovení nařízení č. 853/2004 a č. 1099/2009.

29. Pokud jde nejprve o *formulaci* položené otázky, někteří zúčastnění (zejména Vlámský region a vláda Spojeného království) tvrdili, že jelikož byly podmínky schválení jatek stanoveny nařízením č. 853/2004, jakékoliv případné omezení výkonu svobody náboženského vyznání by mohlo vyplývat pouze z tohoto nařízení. Předkládající soud svou otázku formuloval nesprávně, jelikož se týká naopak platnosti čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009.

30. Pokud jde dále o *relevantnost* položené otázky, někteří zúčastnění (a sice Vlámský region, vláda Spojeného království a nizozemská vláda, jakož i Komise a Rada) vyjádřili určité pochybnosti o užitečnosti odpovědi Soudního dvora pro řešení sporu v původním řízení. Bylo zejména uváděno, že předběžná otázka je založena na vnitrostátních skutkových okolnostech, které nesouvisí s ustanoveními nařízení č. 1099/2009 a nařízení č. 853/2004, a nemohou tudíž mít vliv na jejich platnost.

31. Dotčená problematika se totiž týká nedostatečné kapacity schválených jatek ve Vlámském regionu během muslimského svátku oběti a nezbytné vysoké finanční investice, která by umožnila, aby sama dřívější dočasná zařízení pro porážku byla schválena podle nařízení č. 853/2004. V této souvislosti Rada – a v menší míře Vlámský region – uvedly, že by bylo užitečnější, kdyby předkládající soud Soudnímu dvoru předložil nikoli otázku týkající se posouzení platnosti ustanovení nařízení č. 1099/2009 a 853/2004, ale otázku stran výkladu uvedených ustanovení směřující k získání vyjasnění rozhodovacího prostoru, který musí být přiznán členským státům s cílem zejména přizpůsobit podmínky souhlasu takovým specifickým situacím, jako je situace při muslimském svátku oběti.

2. Posouzení

32. Podle ustálené judikatury je odmítnutí Soudního dvora rozhodnout o předběžné otázce položené vnitrostátním soudem možné pouze tehdy, je-li zjevné, že žádaný výklad unijního práva nemá žádný vztah k realitě nebo předmětu sporu v původním řízení, jestliže se jedná o hypotetický problém nebo také jestliže Soudní dvůr nedisponuje skutkovými nebo právními poznatky nezbytnými pro užitečnou

odpověď na otázky, které jsou mu položeny¹⁵.

33. Zprvce, pokud jde o *formulaci* otázky, nedomnívám se, že by jí zjevně chyběl vztah k realitě nebo předmětu sporu v původním řízení.

34. Napadené rozhodnutí totiž (viz bod 17 tohoto stanoviska) uvádí, že od roku 2015 již nebude rituální porážka zvířat bez omráčení během muslimského svátku oběti povolována v dočasných zařízeních pro porážku, která nesplňují požadavky stanovené nařízením č. 853/2004. Je však nesporné, že toto rozhodnutí bylo přijato na základě pravidla stanoveného v čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, které samotné ukládá provádět uvedené rituální porážky v zařízeních, která splňují požadavky nařízení č. 853/2004.

35. Tato dvě nařízení mají odlišné cíle: zatímco nařízení č. 853/2004 je součástí „hygienického balíčku“¹⁶, nařízení č. 1099/2009 souvisí s ochranou dobrých životních podmínek zvířat při usmrcování. Tato dvě nařízení jsou spojena tím, že upravují normy, které musí splňovat stavba a uspořádání jatek, jakož i v nich používaný materiál.

36. Nezdá se tedy vhodné prohlásit předběžnou otázku za nepřipustnou z důvodu, že je špatně formulována. Přípustnost předběžné otázky tedy zřejmě nemůže být zpochybněna z pohledu správného určení skutečně dotčeného ustanovení unijního práva.

37. V tomto případě je Soudní dvůr schopen poskytnout užitečnou odpověď v rozsahu, ve kterém se zdá, že vnitrostátní soud poskytl dostatečné údaje o skutkových okolnostech v projednávané věci, použitelném unijním právu a vztazích mezi tímto právem a použitelnými vnitrostátními právními předpisy. Tyto údaje umožnily účastníkům sporu, vládám členských států, jakož i ostatním zúčastněným osobám, aby Soudnímu dvoru předložili svá vyjádření, jak o tom ostatně svědčí i obsah předložených vyjádření¹⁷.

38. Domnívám se, že Soudní dvůr je také schopen, aniž by upadl do přílišného formalismu, vybrat prvky unijního práva, které vzhledem k předmětu sporu vyžadují výklad nebo případně posouzení platnosti.

39. Zadruhé, co se týče pochybností vyjádřených ve vztahu k *relevantnosti* předběžné otázky, bude vhodnější posoudit je spíše v části věnované meritornímu zkoumání věci.

40. Podotýká se, že ve věci v původním řízení se jedná o možnost zpochybnit z pohledu primárního práva a zejména s ohledem na ustanovení Listiny a SFEU, která se týkají svobody náboženského vyznání, povinnost provádět rituální porážky bez omráčení ve schválených jatkách, s přihlédnutím k případnému finančnímu dopadu této povinnosti na možnost provádět takové porážky během muslimského svátku oběti.

41. Nicméně a jak vyložím později v následujícím rozboru, i když úvodní výhrady vyjádřené řadou zúčastněných neumožňují prohlásit projednávanou žádost o rozhodnutí o předběžné otázce rovnou za irelevantní pro vyřešení sporu, a tedy za nepřipustnou, zaslouží si naproti tomu veškerou pozornost při meritorním zkoumání projednávané žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce. Při tomto zkoumání bude zejména potřeba určit, zda jsou ustanovení unijního práva napadená ve věci v původním řízení skutečně zdrojem tvrzeného omezení svobody náboženského vyznání a vnitrostátních zvyklostí v oblasti náboženských obřadů.

15 – Viz zejména rozsudky ze dne 21. prosince 2016, Vervloet a další (C-76/15, EU:C:2016:975, bod 57 a citovaná judikatura), jakož i ze dne 27. června 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, bod 25).

16 – Tímto výrazem rozumíme unijní právní úpravu týkající se hygieny potravin, která vešla v platnost dne 1. ledna 2006 s cílem zjednodušit a harmonizovat texty použitelné v Unii.

17 – Viz zejména rozsudek ze dne 8. září 2015, Taricco a další (C-105/14, EU:C:2015:555, bod 31).

42. V tomto rámci bude tedy nutné posoudit, zda se tato ustanovení, která se týkají konkrétně pouze způsobu, kterým musí být vykonávány všechny druhy porážek, ať rituální nebo nikoli, mohou dotýkat ústřední problematiky sporu v původním řízení, který se konkrétně týká kapacity nyní existujících schválených stálých jatek pro splnění všech požadavků na rituální porážky během muslimského svátku oběti¹⁸.

43. S ohledem na tyto úvahy a v souladu s duchem spolupráce, která musí panovat ve vztazích mezi vnitrostátními soudy a Soudním dvorem, jsem toho názoru, že předložená žádost o rozhodnutí o předběžné otázce je plně přípustná.

B. K věci samé

1. Úvodní poznámky

44. Na pozadí věci samé považuji za důležité zformulovat dvě série obecných poznámek. První se týká určení pravidel a zásad, ve vztahu k nimž je v tomto případě zpochybněna platnost ustanovení nařízení č. 1099/2009. Druhá, což je mnohem důležitější, se týká skutečnosti, že na rozdíl od toho, co mohou naznačovat některá vyjádření předložená Soudnímu dvoru, by se měl Soudní dvůr v projednávané věci vyvarovat toho, aby se nechal vtáhnout do teologické debaty o rozsahu náboženské povinnosti porážky během muslimského svátku oběti.

a) K pravidlům a zásadám, ve vztahu k nimž je zpochybněna platnost ustanovení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009

45. Je třeba uvést, že předkládající soud v žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce odkazuje na článek 10 Listiny, článek 9 EÚLP a konečně na článek 13 SFEU.

46. V tomto ohledu mám za to, že Soudní dvůr musí mít možnost omezit se na posouzení existence omezení svobody „myšlení, svědomí a náboženského vyznání“ zakotvené v článku 10 Listiny.

47. Pokud jde totiž o odkaz na článek 9 EÚLP, vyplývá z ustálené judikatury Soudního dvora, že i když – jak potvrzuje čl. 6 odst. 3 SEU – základní práva, která jsou zaručena EÚLP, jsou součástí unijního práva jako obecné zásady, a i když čl. 52 odst. 3 Listiny stanoví, že v ní obsažená práva odpovídající právům zaručeným EÚLP mají stejný smysl a rozsah jako ten, který jim přikládá uvedená Úmluva, tato Úmluva, dokud k ní Unie nepřistoupila, nepředstavuje právní nástroj formálně začleněný do právního řádu Unie¹⁹.

48. Přezkum platnosti sekundárního práva Unie tedy může být proveden výlučně z hlediska základních práv zaručených Listinou²⁰. Nicméně z čl. 52 odst. 3 Listiny a z vysvětlení k článku 10 Listiny vyplývá, že právo zaručené čl. 10 odst. 1 Listiny odpovídá právu zaručenému článkem 9 EÚLP. Má stejný význam a stejný rozsah jako tento článek. Výklad tohoto práva Evropským soudem pro lidská práva (dále jen „ESLP“) tedy může být do určité míry relevantní – a přinejmenším být zdrojem inspirace – za účelem výkladu článku 10 Listiny. Soudní dvůr měl za to, že judikatura ESLP musí být při výkladu Listiny zohledněna²¹.

18 – Zejména v tomto ohledu viz argumentace Vlámského regionu, který uvádí, že otázka se týká čistě interní okolnosti, totiž údajné nedostatečné kapacity schválených jatek v daném regionu v přesně určeném období. Viz také vyjádření nizozemské vlády, která uvádí, že možnost zajistit takovou dostupnost halal masa přísluší členským státům a nespadá do oblasti působnosti nařízení č. 1099/2009 a 853/2004.

19 – Viz rozsudky ze dne 26. února 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105 bod 44), ze dne 3. září 2015, Inuit Tapiriit Kanatami a další v. Komise (C-398/13 P, EU:C:2015:535, bod 45) a ze dne 15. února 2016, N. (C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, bod 45).

20 – Viz zejména rozsudek ze dne 15. února 2016, N. (C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, bod 46 a citovaná judikatura).

21 – Viz zejména rozsudek ze dne 30. června 2016, Toma a Biroul Executorului Judecătoresc Horațiu-Vasile Cruduleci (C-205/15, EU:C:2016:499, bod 41 a citovaná judikatura).

49. Co se týče odkazu na článek 13 SFEU, tj. ustanovení, které od členských států vyžaduje konkrétně zohlednění dobrých životních podmínek zvířat při zohlednění „právní[ch] nebo správní[ch] předpis[ů] a zvyklost[í] členských států spojené zejména s náboženskými obřady“, je třeba konstatovat, že předkládající soud neuvádí přesně, o jaké zvyklosti nebo ustanovení se jedná.

50. I kdyby bylo z předkládacího rozhodnutí možné vyvodit, že se ve skutečnosti týká praxe ve Vlámském regionu uplatňované do roku 2014, která umožňovala využívat neschválená dočasná zařízení pro porážku pro vyrovnání se s velkým výkyvem poptávky po rituálních porážkách při příležitosti muslimského svátku oběti, je zřejmé, že i když může být tato praxe považována za náboženskou zvyklost, její posouzení je z větší části zaměňováno za posouzení platnosti sporných právních ustanovení ve vztahu k náboženské svobodě uvedené v článku 10 Listiny.

b) K rozsahu náboženské povinnosti porážky (bez omráčení) při muslimském svátku oběti

51. V rámci projednávané věci bylo tvrzeno, že porážka bez omráčení a konkrétně povinnost porážky při příležitosti muslimského svátku oběti, nemusí být nutně chápána jako nedotknutelná povinnost islámského náboženství, a že předběžná otázka proto vychází z chybného předpokladu.

52. Bylo totiž zdůrazněno, zvláště asociací GAIA, že někteří zástupci muslimské komunity jsou toho názoru, že elektro anestézie nebo jakýkoli jiný podobný postup omráčení před porážkou, který nemá vliv na životní funkce zvířete, a zvláště na vykrvení zvířete (což znamená, že zvíře by mohlo opětovně nabýt vědomí, pokud by nevykrvácelo), jsou v souladu s požadavky islámského náboženství²².

53. Ve stejném smyslu také bylo uvedeno, že řada muslimských zemí dováží a produkuje maso označované „halal“, které pochází z porážky zvířat prováděné s omráčením²³.

54. Konečně, a pokud jde konkrétně o náboženskou povinnost porazit zvíře při muslimském svátku oběti, bylo rovněž uvedeno, že mnozí učenci a muslimští věřící mají za to, že tato porážka nemusí být nutně vykonána v první den tohoto svátku. Existuje také vzrůstající tendence mít za to, zejména mezi mladšími věřícími, že porážka zvířete během tohoto svátku může být nahrazena darováním.

55. Podle mého názoru Soudnímu dvoru nepřísluší rozhodovat o tom, zda je omračování zvířat islámským náboženstvím skutečně zakázáno, nebo zda je tento zákaz, jak při jednání důrazně tvrdila GAIA, naopak vyžadován jen některými náboženskými směry.

56. Pokud tedy podle spisu předloženého Soudnímu dvoru v tomto případě zřejmě existuje mezi většinou muslimů v Belgii shoda vyjádřená Teologickou radou výkonného orgánu muslimských sdružení v tomto státě o tom, že rituální porážka musí být provedena bez omráčení, ať už je vratné či nikoli, nezbyvá, než tuto skutečnost přijmout jako fakt.

57. Nezdá se ani vhodné určovat, zda je tento požadavek většinou muslimů vnímán jako základní náboženská povinnost nebo zda ke splnění této povinnosti existuje možná alternativa. Jak ve svém písemném vyjádření uvedla Komise, nezbyvá než vzít existenci určitých náboženských směrů na vědomí. Soudnímu dvoru nepřísluší rozhodovat o pravověrnosti či zbloudilosti některých náboženských příkázání nebo předpisů.

22 – GAIA odkazuje konkrétně na studii Bristolské univerzity, ze které vyplývá, že 95 % muslimských vědců se shoduje na tom, že omráčení, které nevede k usmrcení poráženého zvířete, je halal [viz Fuseini, A., a další, „The Perception and Acceptability of Pre-Slaughter and Post-Slaughter Stunning for Halal Production: the Views of UK Islamic Scholars and Halal Consumers“, Meat Science 123 (2017), s. 143 až 153].

23 – Některé muslimské země jako Jordánsko nebo Malajsie omráčení při rituální porážce tolerují za podmínky, že je možné jej zvrátit, tedy že nezpůsobuje smrt zvířete. Kromě toho je často zmiňován případ Nového Zélandu (ten je největším světovým producentem skopového masa), který do muslimských zemí vyvážá maso pocházející ze zvířat poražených po omráčení.

58. Z toho důvodu, a jak jinými slovy vyjádřil předkládající soud, představuje porážka bez omráčení při příležitosti muslimského svátku oběti náboženský předpis, který je chráněn svobodou náboženského vyznání, a to nezávisle na případné existenci různých směrů uvnitř Islámu nebo alternativních řešení v případě nemožnosti splnění této povinnosti²⁴.

59. V tomto ohledu se musím přidat k postoji vyjádřenému předkládajícím soudem a většinou zúčastněných, podle kterého rituální porážka vykonaná při muslimském svátku oběti představuje „náboženský obřad“ ve smyslu čl. 2 písm. g) nařízení č. 1099/2009 a je součástí výkonu náboženské svobody zakotvené v článku 10 Listiny a v článku 9 EÚLP jako výrazu náboženského přesvědčení.

60. Tento postoj považuji za plně v souladu s judikaturou ESLP, který má za to, že rituální porážky představují výkon náboženství, takže spadají do oblasti působnosti výše uvedených ustanovení²⁵.

61. Ve stejném smyslu, a i když někteří zúčastnění považovali za nezbytné ptát se na tento aspekt za účelem určení, zda ve Vlámském regionu existuje problém kapacity pro porážky během oslav muslimského svátku oběti či nikoli, nepovažuji za žádoucí, aby se Soudní dvůr zabýval otázkou, zda musí být rituální porážka z teologického hlediska provedena nutně prvního dne oslav tohoto svátku, nebo zda k ní může dojít rovněž během následujících tří dnů²⁶.

62. Po těchto úvodních upřesněních je třeba zabývat se otázkou, zda povinnost provádět porážky bez omráčení ve schválených jatkách uvedená v čl. 4 odst. 4, ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, představuje omezení výkonu této svobody náboženského vyznání či nikoli.

2. K existenci omezení výkonu svobody náboženského vyznání a vnitrostátních zvyklostí v oblasti náboženských obřadů

63. Zprvce stručně vyložím pravidla použitelná v oblasti porážky zvířat bez ohledu na zvolenou metodu porážky (tedy s nebo bez omráčení zvířete), která vyplývají z nařízení č. 853/2004 v rámci přijetí „hygienického balíčku“. Zadruhé vysvětlím, z jakých důvodů ustanovení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, tedy nařízení, které jak připomínám, sleduje především cíl ochrany dobrých životních podmínek zvířat, nemohou představovat omezení náboženské svobody.

a) K obecným pravidlům použitelným na všechny porážky podle nařízení č. 853/2004

64. Potraviny živočišného původu musí být bez ohledu na zvolený způsob porážky vyrobeny a uváděny na trh podle přísných norem, jejichž hlavním cílem je zajistit hygienu a bezpečnost potravin²⁷.

65. Hlavním a zásadním cílem vypracování přesných hygienických pravidel v rámci nařízení č. 853/2004, která se použijí na potraviny živočišného původu, tedy na potraviny, které mohou představovat zvláštní rizika, je stanovit náročné hygienické normy, které mají zamezit ohrožení lidského zdraví²⁸. Tato pravidla obsahují jednotné zásady, „zejména zásady týkající se odpovědnosti výrobců a příslušných orgánů, strukturní, provozní a hygienické požadavky na zařízení, postupy schvalování

24 – Jak rozhodl ESLP (rozsudek ze dne 17. prosince 2013, Vartic v. Rumunsko, CE:ECHR:2013:1217JUD001415008, § 34 a citovaná judikatura), povinnost neutrality brání veřejným orgánům posoudit platnost a legitimitu náboženského přesvědčení nebo způsobů jejího vyjádření.

25 – Viz zejména rozsudek ESLP, ze dne 27. června 2000, Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francie (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, § 73). Obecně, pokud jde o stravovací pokyny předepsané náboženstvím, viz ESLP, rozsudek ze dne 7. prosince 2010, Jakóbski v. Polsko (CE:ECHR:2010:1207JUD001842906), a rozsudek ze dne 17. prosince 2013, Vartic v. Rumunsko (CE:ECHR:2013:1217JUD001415008).

26 – Tři dny, které následují po oslavě svátku oběti, jsou v muslimské tradici označovány jako dny tašríq. V tomto ohledu poskytla asociace GAIA při jednání popis různých směrů, které v této oblasti existují.

27 – V tomto ohledu viz důvodová zpráva k návrhu „hygienického“ nařízení Komise [COM(2000) 438 final, s. 10], který vyústil v přijetí nařízení č. 853/2004, které zdůrazňuje mimořádný zájem na využívání schválených jatek na základě přísných hygienických norem.

28 – V tomto smyslu viz bod 2 odůvodnění nařízení č. 853/2004.

zařízení, požadavky na skladování a přepravu a požadavky na označování zdravotní nezávadnosti“²⁹. Nařízení č. 853/2004 stanoví specifické požadavky zejména na stavbu, uspořádání a vybavení jatek. Pouze jatka, která splňují tyto požadavky, mohou být v souladu s tímto nařízením schválena.

66. Za účelem zajištění spolehlivosti a účinnosti zavedeného systému a dohledu nad řádným fungováním vnitřního trhu³⁰ se zdá nutné, aby tyto požadavky byly dodržovány ve všech členských státech a všemi výrobci a provozovateli v odvětví³¹. I když určitou pružnost lze připustit, nemůže v žádném případě ohrožovat cíle v oblasti hygieny potravin³².

67. Je proto prvořadé, aby se požadavky na jatka, které mají být schválené podle nařízení č. 853/2004, uplatňovaly nezávisle na tom, zda porážka zahrnuje omráčení či nikoli. Obecná povinnost využít schválených jatek tedy má jen málo společného s použitým způsobem porážky (tedy zda je či není rituální). Tato povinnost kromě toho nespočívá výhradně na úvahách souvisejících s ochranou dobrých životních podmínek zvířat, ale vyplývá z potřeb vycházejících z „hygienického“ balíčku, jak byly uvedeny zejména v nařízení č. 853/2004.

68. Požadavek vyplývající z čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009, podle kterého musí být porážka provedena ve schválených jatkách, které splňují všechny normy stanovené přílohou III uvedeného nařízení, totiž přispívá k zajištění bezpečnosti potravin bez ohledu na použitý způsob porážky. Tento poslední požadavek, který navíc není, jak potvrdili navrhovatelé v původním řízení, v rozporu s předpisy islámského náboženství, není méně důležitý, protože je porážka zvířete provedena bez jeho předchozího omráčení.

b) K posouzení vlivu pravidel v oblasti dobrých životních podmínek zvířat vyplývajících z ustanovení nařízení č. 1099/2009 na svobodu náboženského vyznání

69. Podotýká se, že zpochybnění platnosti dotčeného čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 ve věci v původním řízení má nesporně původ v oznámení vlámského ministra odpovědného za dobré životní podmínky zvířat ze dne 12. září 2014, který uvedl, že od roku 2015 již nebude vydávat souhlasy s dočasnými zařízeními pro porážku z toho důvodu, že takové souhlasy by byly v rozporu s ustanoveními tohoto nařízení³³.

70. V této souvislosti mám za to, že zpochybnění platnosti těchto posledně uvedených ustanovení z pohledu náboženské svobody je přinejmenším paradoxní.

71. Je totiž důležité připomenout, že podle nadále platného práva se uplatňuje zásada porážky s omráčením. Článek 4 odst. 1 nařízení č. 1099/2009 stanoví, že zvířata jsou usmrcována výhradně po omráčení podle metod a požadavků stanovených v příloze I tohoto nařízení.

72. V návaznosti na zavedení rovnováhy mezi svobodou náboženského vyznání a dobrými životními podmínkami zvířat a s ohledem na cíl nařízení č. 1099/2009, totiž harmonizaci norem týkajících se dobrých životních podmínek zvířat při usmrcování, stanoví nyní čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení nicméně výjimku pro rituální porážku zvířat na jatkách bez omráčení.

29 – Viz bod 4 odůvodnění nařízení č. 853/2004.

30 – V tomto smyslu viz bod 9 odůvodnění nařízení č. 853/2004.

31 – Viz bod 18 odůvodnění nařízení č. 853/2004, podle kterého „se strukturní a hygienické požadavky stanovené v tomto nařízení vztah[ují] na všechny typy zařízení, včetně malých obchodních zařízení a mobilních jatek“.

32 – Viz zejména bod 19 odůvodnění nařízení č. 853/2004. Tento bod odůvodnění stanoví, že postupy dovolující členským státům využít pružnosti musí být transparentní a musí být stanoveno, aby byly případné rozdíly názorů řešeny diskusí v rámci Stálého výboru pro potravinový řetězec a zdravé zvířat.

33 – V této souvislosti odkazuje předkládající soud zejména na zprávu o auditu ze dne 30. července 2015. Tato zpráva totiž uváděla, že „usmrcování zvířat bez omráčení mimo jatka pro náboženské obřady není v souladu s nařízením“, a to i když příslušný centrální orgán „vynaložil významnou snahu, aby byly během náboženských svátků v regulovaných zařízeních dodržovány stejné podmínky v oblasti dobrých životních podmínek zvířat“.

73. Jak uvádí bod 18 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, jelikož čl. 4 odst. 4 tohoto nařízení stanoví výjimku z obecného pravidla, podle kterého jsou zvířata usmrcována výhradně po omráčení, stanoveného v odstavci 1 tohoto článku, ve skutečnosti upřednostňuje rituální porážky bez omráčení, a to za účelem dodržení některých náboženských předpisů.

74. Naopak a na rozdíl od toho, jak by mohla být chápána argumentace navrhovatelů v původním řízení, toto ustanovení nestanoví žádný dodatečný zvláštní požadavek, který by se vztahoval pouze na rituální porážky, a nikoli na ostatní porážky.

75. Za těchto okolností může být toto ustanovení podle mého názoru z hlediska dodržení náboženské svobody zneplatněno jen tehdy, kdyby bylo prokázáno, že samotné využití schválených jatek je v rozporu s některými náboženskými předpisy, nebo dokonce kdyby bylo prokázáno, že podmínky stanovené tímto ustanovením objektivně ohrožují možnost provádět porážky zvířat v souladu s některými náboženskými obřady.

76. V této souvislosti připomínám, že jak vyplývá ze spisu a jak bylo potvrzeno při jednání, navrhovatelé v původním řízení netvrdí, že povinnost provádět rituální porážky na jatkách je sama o sobě neslučitelná s jejich náboženským přesvědčením.

77. Kromě toho navrhovatelé v původním řízení neuvádějí z jakých zásadních důvodů – tedy nezávisle na předpokládaných problémech s kapacitou v současnosti existujících jatek a zejména nákladech, které by musely být vynaloženy k vytvoření nových zařízení nebo přeměně existujících zařízení, která vyhovují správním předpisům – je podmínka, podle které porážky zvířat musí být prováděny ve schválených jatkách, problematická z pohledu dodržení náboženské svobody.

78. Jak uvedly zejména Rada a Komise, povinnost zajistit, že všechna jatka jsou schválena, a dodržují tudíž podmínky stanovené nařízením č. 853/2004, je naprosto *neutrální* a týká se všech subjektů provádějících porážku. V tomto ohledu nemohou být v zásadě považovány právní předpisy, které se použijí neutrálně *bez jakéhokoli vztahu k náboženskému přesvědčení*, za omezující výkon svobody náboženského vyznání³⁴.

79. Skutečnost, že využívání takových schválených zařízení vyvolává dodatečné náklady ve vztahu k dočasným jatkám, které byly ve Vlámském regionu dosud tolerovány, tedy považuji za irelevantní. Je důležité uvést, že náklady, které je třeba vynaložit pro zřízení schválených jatek, jsou stejné, ať už jsou určeny pro rituální porážku či nikoli.

80. V tomto ohledu ESLP rozhodl, že opatření nepředstavuje zásah do základního práva z důvodu, že vytváří náklady pro skupinu, která dodržuje určité náboženské předpisy nebo má určité náboženské přesvědčení³⁵. To platí tím spíše, že náklady na dodržování náboženského předpisu jsou v zásadě stejné jako náklady těch, kteří takový předpis nedodržují.

81. Takové pravidlo samo o sobě tedy nemůže neutralizovat nebo omezovat možnost provádět rituální porážky, neboť pouze připomíná, že všechny porážky se musí konat v zařízení, které splňuje normy stanovené v příloze nařízení č. 853/2004.

82. Domnívám se, že navrhovatelé v původním řízení svou argumentací ve skutečnosti prosazují, aby kromě výjimky stanovené pro rituální porážky získali další výjimku z povinnosti provádět tyto porážky ve schválených jatkách.

34 – V této souvislosti zmiňuje Komise judikaturu ESLP [viz zejména ESLP, rozsudek ze dne 3. prosince 2009, Skugar a další v. Rusko, CE:ECHR:2009:1203DEC004001004], ohledně použití daňového identifikačního čísla.

35 – V tomto smyslu viz ESLP, rozsudek ze dne 30. června 2011, Svědci Jehovovi v. Francie (CE:ECHR:2011:0630JUD000891605, § 52 a citovaná judikatura), podle kterého „svoboda náboženského vyznání neznamená, že by bylo církvím nebo jejich stoupencům přiznáno jiné daňové postavení než ostatním daňovým poplatníkům“.

83. Hlavní důvod, který jak se zdá, vedl předkládající soud k položení předběžné otázky, totiž vyplývá z okolnosti, že ve Vlámském regionu nemají nyní existující stálá schválená jatka dostatečnou kapacitu pro porážky během muslimského svátku oběti z důvodu zvýšení požadavků na porážky a že náklady na stavbu takových jatek nebo přeměnu dočasných zařízení pro porážku na stálá schválená zařízení se ukazují jako velmi vysoké.

84. V tomto ohledu tato nedostatečná kapacita a náklady, které by představoval případný vznik nových schválených zařízení, nijak nesouvisí s použitím ustanovení nařízení č. 1099/2009.

85. Mám za to, že takové problémy krátkodobé nedostatečné kapacity jatek na daném území, jako jsou údajně³⁶ zjištěné problémy ve Vlámském regionu s ohledem na vysokou poptávku po rituálních porážkách zaznamenanou během několika dnů při příležitosti muslimského svátku oběti, rovněž nemají žádnou přímou ani nepřímou souvislost s povinností využít schválená jatka ve smyslu nařízení č. 853/2004. Tyto obtíže spíše zdůrazňují, jak uvedla Komise a vláda Spojeného království, otázku, kdo má nést náklady na vznik takových zařízení, která by reagovala na špičky poptávky po rituální porážce během muslimského svátku oběti.

86. Na otázku položenou na jednání týkající se toho, zda je dostupnost „halal“ masa mimo období oslav muslimského svátku oběti obecně zajištěna dostatečným způsobem, odpověděli navrhovatelé v původním řízení kladně. Rovněž potvrdili, že podle nich spočívá problém v tom, že výstavba nových schválených jatek tak, aby bylo možné čelit konkrétně nárůstu požadavků na rituální porážky během těchto oslav, nepředstavuje možnost, která by byla hospodářsky rentabilní po celý rok.

87. To potvrzuje, že případné problémy s kapacitou posuzované jak z hlediska nabídky, tak z hlediska poptávky nebyly způsobeny článkem 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009, ale jsou prostě důsledkem souběhu několika zvláštních okolností, které jsou nezávislé na rozsahu tohoto ustanovení a vyplývají především z vysoké koncentrace poptávky po rituálních porážkách v jeden konkrétní okamžik v roce, a to ještě po velmi krátkou dobu.

88. Nicméně, jak podle mého názoru správně zdůraznila Komise, platnost ustanovení unijního práva se posuzuje na základě znaků těchto ustanovení, a nikoli s ohledem na konkrétní okolnosti dané věci³⁷.

89. Závěrem a i přes pochybnosti vyjádřené předkládajícím soudem, mám za to, že neexistuje žádný přesvědčivý argument v tom smyslu, že sporná právní úprava, která je, jak připomínám, naprosto neutrální a obecně použitelná, představuje omezení náboženské svobody.

3. K odůvodnění případně zjištěného omezení svobody náboženského vyznání

90. Mám za to, že pokud tedy nelze dospět k závěru, že existuje omezení svobody náboženského vyznání vyplývající z obecné povinnosti využít schválených jatek, není již třeba si klást otázku, zda je takové omezení odůvodněné.

91. Nicméně pro případ, že by Soudní dvůr s tímto závěrem nesouhlasil, jelikož by měl za to, že povinnost využít schválená jatka, která byla v projednávané věci zpochybněna, představuje zásah do svobody náboženského vyznání tím, že brání praktikujícím muslimům splnit jejich náboženskou povinnost při svátku oběti, se domnívám, že existenci omezení této svobody nelze odůvodnit žádným legitimním cílem obecného zájmu.

36 – Několik vedlejších účastníků, zejména Vlámský region uvedlo, že tento nedostatek jatek nebyl v tomto případě v projednávané věci prokázán.

37 – V tomto smyslu viz rozsudek ze dne 28. července 2016, *Ordre des barreaux francophones et germanophone a další*, (C-543/14, EU:C:2016:605, bod 29).

92. Tento poslední závěr, který může být na první pohled překvapivý, pokud se podíváme na moji analýzu v části věnované určení omezení náboženské svobody, je vysvětlen následujícími úvahami.

93. Zajisté je *a priori* obhajitelná myšlenka, podle které omezení možností rituálních porážek způsobené povinností využít schválené jatky sleduje legitimní cíle veřejného pořádku a veřejného zdraví, totiž ochranu dobrých životních podmínek zvířat, veřejného zdraví a bezpečnosti potravin.

94. Nicméně a pro případ, že by bylo rozhodnuto, že povinnost využít během muslimského svátku oběti schválená jatka je v rozporu se svobodou náboženského vyznání, čelili bychom nutně nemožnosti sladit tuto svobodu s požadavky ochrany dobrých životních podmínek zvířat, veřejného zdraví a bezpečnosti potravin, což jsou, jak připomínám, tři obecné cíle sledované povinností využít schválená jatka. To by ve skutečnosti vedlo k zavedení hierarchie mezi dodržáním svobody náboženského vyznání a nezbytností sledovat tyto legitimní cíle obecného zájmu, přestože normotvůrce měl v úmyslu právě nastolit rovnováhu mezi dodržováním náboženské svobody a sledováním těchto různých cílů, zejména formulací ustanovení čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009.

95. Jinými slovy, pokud by bylo rozhodnuto, že toto posledně uvedené ustanovení, které svědčí o tom, že evropský normotvůrce hledal spravedlivou rovnováhu mezi náboženskou svobodou a sledováním legitimních cílů obecného zájmu, kterými jsou ochrana veřejného zdraví, bezpečnosti potravin a dobrých životních podmínek zvířat³⁸, představuje omezení svobody náboženského vyznání, dovedu si jen obtížně představit, jak by bylo možné mít za to, že toto omezení je odůvodněno právě uvedenými požadavky v rámci zvláštního rámce oslav muslimského svátku oběti.

96. Přestože musí úvahy o lidském zdraví v zásadě převážet nad těmi souvisejícími s dobrými životními podmínkami zvířat, v projednávané věci se zdá, že zvláštní pozornost byla věnována podpoře dobrých životních podmínek zvířat jako legitimního cíle obecného zájmu speciálně uznaného přijetím ustanovení čl. 4 odst. 4 ve spojení s ustanoveními čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009.

97. Jak také uvedu dále, zaprvé v jakém rozsahu ochrana dobrých životních podmínek zvířat nepředstavuje cíl takové povahy, aby odůvodnil omezení náboženské svobody v případě, kdy by bylo považováno, že čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 obsahuje takové omezení, a zadruhé, v čem takové omezení není relevantnějším a přiměřenějším z hlediska účelu zajištění bezpečnosti potravin a veřejného zdraví ve velmi specifickém rámci oslav muslimského svátku oběti.

a) Svoboda náboženského vyznání a ochrana dobrých životních podmínek zvířat při posouzení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009

98. I když vůbec nesouhlasím se závěrem, podle kterého je čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009 z pohledu náboženské svobody problematický, mohu jen podpořit posouzení provedené návrhovateli v původním řízení v jejich písemných vyjádřeních předložených Soudnímu dvoru, podle kterých je nutná bedlivá pozornost, pokud se cíl ochrany dobrých životních podmínek zvířat potenciálně dostane do rozporu s některým základním právem.

99. V tomto ohledu postačí odkázat na článek 13 SFEU, podle kterého „zohledňují Unie a členské státy plně požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí; *přitom zohlední* právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady“³⁹.

38 – A to bez ohledu na možnost členských států přijmout podle čl. 26 odst. 2 nařízení č. 1099/2009 „vnitrostátní pravidla týkající se zajištění větší ochrany zvířat při usmrcení než je ta stanovená [tímto] nařízením“. Připomínám, že bod 18 odůvodnění uvedeného nařízení v tomto smyslu uvádí, že „je důležité zachovat odchylku od omračování zvířat před porážkou, avšak ponechat přitom určitou úroveň subsidiarity na každém členském státě“.

39 – Kurziva provedena autorem tohoto stanoviska.

100. V projednávaném případě mám za to, že lze jen obtížně dospět k závěru, že byt důvodem k omezení náboženské svobody je povinnost uložená podle čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009, podle které musí být využívány schválená jatka ve smyslu nařízení č. 853/2004, je tato povinnost nutná a přiměřená sledování některého legitimního cíle.

101. Před postupným přezkumem otázek souvisejících s nutností a přiměřeností sporného ustanovení vyvstává podle mého nezbytná *obecná a úvodní poznámka* k rovnováze mezi nabízenými možnostmi podle právní úpravy použitelné na porážky bez omráčení, a to za účelem dodržení některých náboženských přesvědčení, a ochranou dobrých životních podmínek zvířat.

102. V tomto řízení bylo tvrzeno – často velmi vášnivě a poněkud málo přesvědčivě – že je nezpochybnitelné, že porážka neomráčeného zvířete může zvířeti způsobit více bolesti a utrpení⁴⁰.

103. Nicméně ztotožnění se s tímto předpokladem, z teoretického hlediska velmi srozumitelné, podle mého názoru nemůže vést k rozhodnutí, že náboženské komunity, které hlásají porážku bez omráčení zvířete, nezajišťují dobré životní podmínky zvířat a vyznávají archaické barbarské praktiky, které nejsou v souladu se zásadami stanovenými moderními demokratickými společnostmi.

104. Ostatně postačí vzít na vědomí skutečnost, že unijní normotvůrce přesně rozhodl přijetím čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 zachovat možnost členských států povolit zvláštní metody porážky předepsané náboženskými obřady. Znovu je důležité zdůraznit, že požadavek, podle kterého mohou být rituální porážky podle tohoto ustanovení provedeny pouze na „jatkách“, představuje pouze připomenutí obecného pravidla použitelného bez ohledu na zvolenou metodu porážky zvířete, které je uloženo podle nařízení č. 853/2004.

105. V tomto ohledu připomínám, že „omezení“, o které se v tomto případě jedná, se netýká porážky bez omráčení, ale obecné povinnosti využít schválená jatka ve smyslu nařízení č. 853/2004.

106. Jak bylo zdůrazněno v rámci diskuzí vedených na vnitrostátní úrovni, za touto specifickou otázkou rituální porážky se rychle vynoří historicky vysoké nebezpečí stigmatizace, které je třeba řešit tak, aby nebylo dále podněcováno⁴¹.

107. Nelze vyloučit, že porážka bez omráčení provedená v dobrých podmínkách⁴² se může ukázat být pro zvířata méně bolestivá než porážka s předchozím omráčením provedeným v takových podmínkách, kdy ze zřejmých důvodů návratnosti a kvůli významné míře industrializace odvětví výroby potravin živočišného původu jsou stres a utrpení zvířat při jejich usmrcování velmi vysoké⁴³.

108. S rizikem, že může být nutné poskytnout důkaz, jsou všechny formy usmrcení z podstaty násilné, a tudíž z hlediska utrpení zvířat problematické⁴⁴.

40 – Viz postoj vlády Spojeného království, která uvádí, že je vědecky dokázáno, že omráčení zvířat tak, aby v době usmrcení byla v bezvědomí, je účinnou metodou ke snížení utrpení zvířat. Ve stejném smyslu odkazuje estonská vláda na studii nazvanou „Report on Good and Adverse Practices – Animal Welfare Concerns in Relation to Slaughter Practices from the Viewpoint of Veterinary Sciences“, provedenou v rámci evropského projektu DIALREL („Encouraging Dialogue on issues of Religious Slaughter“) a dostupnou na následující adrese: <http://www.dialrel.eu/dialrel-results/veterinary-concerns.html>.

41 – Zde téměř doslovně cituji závěry zprávy zadané vyšetřovací komisí francouzského Národního shromáždění ze dne 20. září 2016 o podmínkách porážky jatečných zvířat na francouzských jatkách (<http://www2.assemblee-nationale.fr/14/autres-commissions/commissions-d-enquete/conditions-d-abattage-des-animaux-de-boucherie-dans-les-abattoirs-francais/>).

42 – V této souvislosti považuji za zajímavé uvést, že právě ve jménu respektu ke zvířatům a významu jejich dobrých životních podmínek je usmrcování zvířat v židovské a muslimské tradici předmětem obřadů.

43 – Spolky na ochranu zvířat pravidelně informují o hrozivých podmínkách, ve kterých jsou prováděny porážky na jatkách, i když jsou schválené. Ve zprávě uvedené výše v poznámce pod čarou 41 zpravodaj konstatuje „pokus některých aktérů v odvětví využít otázky vznesené rituální porážkou pro zveřejnění velmi vážných obtíží [...], se kterými se potýká tradiční porážka z hlediska dobrých životních podmínek zvířat“.

44 – Jak uvádí bod 2 odůvodnění nařízení č. 1099/2009, „[i] v nejlepších možných technických podmínkách mohou být zvířata při usmrcování vystavena bolesti, úzkosti, strachu nebo jiným formám utrpení. Některé úkony související s usmrcováním mohou působit stres a každá metoda omračování má své nevýhody“.

109. Osobně nejsem přesvědčen, a svědčí o tom řada studií a průzkumů⁴⁵, že využití schválených jatek vždy představuje velmi účinnou ochranu proti utrpení zvířat, což samo o sobě odůvodňuje omezení náboženské svobody.

1) K nutnosti omezení svobody náboženského vyznání kvůli ochraně dobrých životních podmínek zvířete

110. Podle nyní ustálené⁴⁶ judikatury Soudního dvora může ochrana dobrých životních podmínek zvířat představovat legitimní cíl obecného zájmu, jehož význam se projevil zejména tím, že členské státy přijaly protokol o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, který je přílohou Smlouvy o založení Evropského společenství⁴⁷. Tomuto protokolu nyní odpovídá článek 13 SFEU, obecně použitelné ustanovení Smlouvy o FEU, které náleží do její první části věnované zásadám⁴⁸.

111. Vyvstává otázka, zda je při omezení náboženské svobody povinnost využít schválené jatky v konkrétních souvislostech muslimského svátku oběti odůvodněna nutností chránit dobré životní podmínky zvířat.

112. Podle mého názoru o tom lze pochybovat.

113. Je jisté v obecném zájmu vyhnout se „divokým“ porážkám prováděným z pohledu dobrých životních podmínek zvířete v pochybných podmínkách, což *a priori* znamená, že je vhodnější, aby byly porážky zvířat prováděny v zařízeních kontrolovaných veřejným orgánem⁴⁹ nebo v zařízeních, která odpovídají přesným normám, co se týče vybavení a logistiky.

114. Nicméně to neznamená, že tato zařízení musí ve velmi specifickém rámci muslimského svátku oběti být nutně schválená jatka ve smyslu nařízení č. 853/2004.

115. I když se možná budu opakovat, otázka nestojí tak, zda musí být porážka bez omráčení zakázána kvůli dobrým životním podmínkám zvířat, ale je třeba určit, zda v rámci výjimky stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 představuje používání schválených jatek při příležitosti oslav muslimského svátku oběti přidanou hodnotu z hlediska dobrých životních podmínek zvířat v porovnání s dočasným zařízením pro porážku, které schválené není.

116. Zvláště pokud jde o možnost provádět rituální porážky, kterou bylo možné ve Vlámském regionu využít do roku 2014, je třeba poznamenat, že Komise sama po auditu, který její útvary provedly v Belgii mezi 24. listopadem a 3. prosincem 2014 za účelem posouzení kontroly dobrých životních podmínek zvířat při porážce v dočasných zařízeních, která do té doby byla povolována, uvedla, že uvedená zařízení představovala dostatečné záruky, když vzala na vědomí úsilí vynaložené belgickými orgány pro zlepšení situace.

45 – Při mém výzkumu jsem zjistil, byť je dnes obecně použitelné pravidlo takové, že porážka musí být provedena ve schválených jatkách, řada chovatelů a spolků na ochranu zvířat bojuje za myšlenku, že porážka provedená co nejbližší místa chovu zvířat je z pohledu dobrých životních podmínek zvířat jistě nejvhodnějším řešením.

46 – Viz zejména rozsudky ze dne 17. ledna 2008, Viamex Agrar Handel a ZVK (C-37/06 a C-58/06, EU:C:2008:18, body 22 a 23 a citovaná judikatura), ze dne 19. června 2008, Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers a Andibel (C-219/07, EU:C:2008:353, bod 27), jakož i ze dne 23. dubna 2015, Zuchtvieh-Export (C-424/13, EU:C:2015:259, bod 35).

47 – Úř. věst. 1997, C 340, s. 110.

48 – Viz rozsudek ze dne 23. dubna 2015, Zuchtvieh-Export (C-424/13, EU:C:2015:259, bod 35).

49 – V tomto smyslu viz ESLP, rozsudek ze dne 27. června 2000, Cha'are Shalom Ve Tsedek v. Francie (CE:ECHR:2000:0627JUD002741795, § 77).

117. Ve zprávě o auditu ze dne 30. července 2015 Komise uvedla, že příslušné orgány učinily nezbytné kroky, aby zajistily dodržování stejných podmínek v oblasti dobrých životních podmínek zvířat v dočasných zařízeních pro porážku, o kterých věděla. V této zprávě byl uveden závěr v tom smyslu, že být zabíjení zvířat bez omráčení pro náboženské obřady mimo schválená jatka není v souladu s nařízením č. 1099/2009, příslušné vnitrostátní orgány vynaložily značné úsilí, aby během náboženských svátků byly v regulovaných zařízeních dodržovány i v oblasti dobrých životních podmínek zvířat stejné podmínky.

118. V důsledku tohoto konstatování se zdá, že útvary Komise měly implicitně za to, že dočasná zařízení pro porážku vykazují určité charakteristiky, aniž by nutně odpovídaly definici schválených jatek ve smyslu článku 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, čímž mohou představovat dostatečné záruky, co se týče ochrany dobrých životních podmínek zvířat pro porážky provedené během oslav muslimského svátku oběti. Pokud jde o oslavu, která se koná jen jednou za rok a s ohledem na to, že zvířata poražená během těchto oslav v zásadě nejsou určena k tomu, aby v prostorách jatek zůstávala dlouhou dobu, nepředstavuje zřejmě zavedení takových schválených jatek skutečně relevantní požadavek. Podmínky, které musí zařízení splňovat, zejména podle nařízení č. 853/2004, totiž byly navrženy pro zařízení určená pro denní trh nabídky a poptávky.

119. Kromě toho v konkrétním kontextu velmi vysoké nárazové krátkodobé poptávky po porážkách, jako je ta, kterou lze zaznamenat během muslimského svátku oběti, se dokonce lze ptát, zda schválením porážek v dočasných zařízeních pro porážky podle přesných hygienických norem, aniž by tato zařízení odpovídala definici schválených jatek ve smyslu čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009, není možné lépe reagovat na obavy týkající se dobrých životních podmínek zvířat. Vytvoření takových zařízení může uvolněním přetížených schválených jatek přispět k tomu, aby se porážky nakonec prováděly zejména z pohledu utrpěného stresu v pro zvíře lepších podmínkách.

2) K proporcionalitě omezení svobody náboženského vyznání s ohledem na dobré životní podmínky zvířat

120. V souladu s čl. 52 odst. 1 Listiny musí být omezení výkonu práv a svobod uznaných Listinou stanoveno zákonem a být přiměřené.

121. Dotčené omezení v projednávané věci, totiž omezení vyplývající z povinnosti stanovené v čl. 4 odst. 4 nařízení č. 1099/2009 využívat schválená jatka, tedy zařízení, která odpovídají požadavkům stanoveným nařízením č. 853/2004, bezpochyby vyplývají ze zákona.

122. Na druhé straně a za předpokladu, že bychom měli mít za to, že se jedná o omezení náboženské svobody a že toto omezení je odůvodněné, pochybuji, že takové omezení lze považovat za přiměřené sledovanému cíli.

123. V souladu s ustálenou judikaturou Soudního dvora zásada proporcionality vyžaduje, aby akty orgánů Evropské unie nepřekročily meze toho, co je přiměřené a nezbytné k dosažení legitimních cílů sledovaných dotčenou právní úpravou, přičemž platí, že jí způsobené nevýhody nesmějí být nepřiměřené vzhledem ke sledovaným cílům⁵⁰, a nabízí-li se volba mezi více přiměřenými opatřeními, je třeba zvolit to opatření, které je nejméně omezující⁵¹.

124. V této souvislosti mám za to, že povinnost provést porážku na schválených jatkách může jít nad rámec toho, co je nezbytně nutné pro dosažení cíle ochrany dobrých životních podmínek zvířat, pokud jde o porážku zvířete pro splnění náboženského obřadu ve velmi přesném období roku.

50 – Viz zejména rozsudky ze dne 8. dubna 2014, Digital Rights Ireland a další (C-293/12 a C-594/12, EU:C:2014:238, bod 46 a citovaná judikatura), jakož i ze dne 15. února 2016, N. (C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, bod 54).

51 – Viz zejména rozsudky ze dne 17. října 2013, Schaible (C-101/12, EU:C:2013:661, bod 29) a ze dne 9. června 2016, Pesce a další (C-78/16 a C-79/16, EU:C:2016:428, bod 48).

125. V tomto ohledu je třeba uvést, že příloha III nařízení č. 853/2004 stanoví četné požadavky, které musí jatka splňovat, aby byly podle tohoto nařízení schválené.

126. Je nicméně možné se ptát, zda se při existenci omezení náboženské svobody ukládá dodržování všech požadavků ve velmi specifickém kontextu krátkodobého zvýšení poptávky po porážkách během muslimského svátku oběti.

127. Zdá se tedy, aniž bychom se domnívali, že jsou vyčerpávající, že některé normy uvedené v příloze III nařízení č. 853/2004, jako jsou stavební požadavky, které se vztahují mimo jiné na bourárny/porcovny nebo chladiřenské skladování masa, se mohou ukázat jako nadbytečné k vyrovnání se s velmi vysokou krátkodobou poptávkou po rituálních porážkách, zaznamenané při příležitosti muslimského svátku oběti, pokud jde o zařízení, která se používají pouze jednou za rok a ve kterých je maso v zásadě přímo předáno koncovým uživatelům.

128. Z důvodu výše uvedeného a v případě, že by sporná ustanovení byla považována za omezující náboženskou svobodu, mám za to, že existuje určitě méně omezující řešení než to, které vyžaduje, aby při muslimském svátku oběti byla využita schválená jatka.

b) Svoboda náboženského vyznání a ochrana bezpečnosti potravin a veřejného zdraví

129. Pro případ, že by bylo konstatováno, že pravidlo stanovené v čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009 představuje omezení svobody náboženského vyznání, by vyvstala rovněž otázka, zda toto omezení může být odůvodněno legitimními důvody obecného zájmu souvisejícími s bezpečností potravin a lidským zdravím.

130. Nařízení č. 853/2004, na které odkazuje nařízení č. 1099/2009, totiž především sleduje cíle bezpečnosti potravin, jejímž účelem je ochrana lidského zdraví.

131. Nicméně a v návaznosti na to, co jsem již výše uvedl, úplný zákaz porážek mimo schválená zařízení v souladu s normami uvedenými v příloze III nařízení č. 853/2004 se nemusí zdát dostatečně relevantní z hlediska bezpečnosti potravin a veřejného zdraví k tomu, aby odůvodnil omezení splnění náboženské povinnosti porazit nebo nechat porazit zvíře během velmi specifické každoroční události, v tomto případě při příležitosti muslimského svátku oběti.

132. Jak konstatovala zejména Komise ve zprávě o auditu ze dne 30. července 2015, dočasná zařízení pro porážku, která odpovídají určitým přesným hygienickým normám, mohou dokonce z pohledu veřejného zdraví a bezpečnosti potravin poskytovat dostatečné záruky k tomu, aby bylo možné reagovat na značnou nárazovou poptávku po porážkách během muslimského svátku oběti.

133. Z výše uvedených úvah podle mého vyplývá, že nelze vyvodit závěr, že čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009 obsahuje omezení náboženské svobody. Pouze pokud se mělo naopak mít za to, že toto omezení existuje, jsem nicméně toho názoru, že nemůže být považováno za odůvodněné legitimními cíli obecného zájmu na dobrých životních podmínkách zvířat a ochraně veřejného zdraví a bezpečnosti potravin. Mám za to, že toto omezení každopádně nelze považovat za přiměřené sledování těchto cílů.

4. Žádost o posouzení platnosti nebo žádost o výklad ustanovení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009?

134. V projednávané věci se předkládající soud rozhodl omezit předběžnou otázku na žádost o posouzení platnosti ustanovení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení č. 1099/2009.

135. Jak však uvedla Rada v písemných vyjádřeních, pro předkládající soud by bylo bezpochyby užitečnější dotázat se Soudního dvora na *výklad* ustanovení nařízení č. 1099/2009 a č. 853/2004, zvláště co se týče flexibilního přístupu, který mohou využít členské státy stran pravidel upravujících schvalování jatek, a zejména pro určení, v jaké míře mohou členské státy zohlednit takové zvláštní situace, jako je ta, která může nastat v členském státě (nebo v jeho části) u příležitosti muslimského svátku oběti.

136. Z mého pohledu nejsem úplně přesvědčen o takovém přístupu, ze kterého nakonec vzešlo pravidlo, které je v současné podobě unijního práva obecně použitelné, podle kterého musí být porážka zvířat provedena ve schválených jatkách.

137. I když je pravda, že nařízení č. 1099/2009 a č. 853/2004 zavádějí určité prvky flexibility tím, že stanoví nejen některé výjimky z povinnosti využít schválená jatka, ale rovněž výjimky z dodržování určitých technických požadavků uložených jatcům⁵², zejména pro „mobilní jatka“ a „malá jatka“, které se zabývají přímým prodejem⁵³, pochybuji, že bychom v projednávané věci byli schopni přesně a nezávisle na rozsáhlém přezkumu všech požadavků vyplývajících z těchto nařízení schopni určit okolnosti, které by odůvodňovaly odklonění od strukturálních požadavků uložených jatcům, tj. požadavků, které byly pro vypracování těchto nařízení velmi významné.

138. V tomto ohledu bych rád připomněl, že v tomto případě se navíc setkáváme s problémem výkyvů poptávky, který, jak jsem pochopil ze spisu, již byl od té doby vyřešen.

139. V podstatě se zdá, že navrhovatelé v původním řízení ve skutečnosti mají v úmyslu požadovat zmírnění norem a hygienických požadavků použitelných v odvětví potravin živočišného původu, protože se zdráhají nést náklady na splnění těchto požadavků.

140. Pokoušet se v takovém kontextu o vypracování obecných výkladových pokynů, které by ve skutečnosti mohly být v rozporu s přesně stanovenými pravidly v nyní použitelné právní úpravě v oblasti usmrcování zvířat, se nezdá vhodné.

IV. Závěry

141. Vzhledem k výše uvedeným úvahám navrhuji Soudnímu dvoru, aby na předběžnou otázku položenou Nederlandstalige rechtbank van eerste aanleg Brussel (soud prvního stupně v Bruselu, jehož jednacím jazykem je nizozemština, Belgie) odpověděl takto:

„Přezkum předběžné otázky neodhalil žádnou skutečnost, kterou by mohla být dotčena platnost čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 2 písm. k) nařízení Rady (ES) č. 1099/2009 ze dne 24. září 2009 o ochraně zvířat při usmrcování ve světle práva na svobodu náboženského vyznání, jak je zakotveno článkem 10 Listiny základních práv a svobod Evropské unie a jak je zohledněno v článku 13 SFEU ve vztahu k dobrým životním podmínkám zvířat.“

52 – V tomto ohledu viz čl. 10 odst. 3 až 8 nařízení č. 853/2004.

53 – Viz body 40 a 47 odůvodnění nařízení č. 1099/2009.